

Niko Toš, ured.

VREDNOTE V PREHODU X.

Slovensko javno mnenje 2010–2016

*Ob 50-letnici
Centra za raziskovanje
javnega mnenja (1966-2016)*

Ljubljana, 2016

VREDNOTE V PREHODU X.
Slovensko javno mnenje 2010–2016

Niko Toš, ured.

Knjižna zbirka:
DOKUMENTI SJM 24

Urednik zbirke:
Slavko Kurdija

Izdajatelj in založnik:
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK, Ljubljana
in Edition Echoraum, Wien

Recenzenti:
Slavko Splichal
Hajdeja Igljč

Ureditev besedil in organizacija:
Ivana Kecman

Likovna oprema in prelom:
Polona Mesec-Kurdija

Tisk:
Present, d.o.o., Dolenjska c. 43, Ljubljana

Naklada:
300 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.653(497.4)"2010/2016"
316.752(497.4)"2010/2016"

VREDNOTE v prehodu X. Slovensko javno mnenje 2010-2016 / Niko Toš, ured.
- Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK ; Wien : Echoraum, 2016. -
(Knjižna zbirka Dokumenti SJM ; 24)

ISBN 978-961-235-802-0 (Fakulteta za družbene vede)
1. Toš, Niko
287356672

Knjigo je sofinancirala Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

I KAZALO

POL STOLETJA RAZVOJA SLOVENSKE (EMPIRIČNE) SOCIOLOGIJE

Vrednote v prehodu – desetič, predgovor

Niko Toš 7

PRVI DEL

SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2010–2016 Vprašalniki in rezultati raziskav SJM 2010–2016

1.1 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2010

• Evropska družboslovna raziskava, ESS 2010

Slavko Kurdija, Brina Malnar, Niko Toš, Mitja Hafner Fink,
Samo Uhan, Ivan Bernik, Vlado Miheljak, Tina Vovk,
Rebeka Falle Zorman, Živa Broder 17

1.2 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2011/1:

• Mednarodna družboslovna raziskava: ISSP 2010, Stališča do okolja;

• ISSP 2011, Stališča do zdravja in zdravstva;

• Raziskava o odnosu delo-družina;

• Raziskava o psihičnem nasilju na delovnem mestu

Mitja Hafner Fink, Niko Toš, Brina Malnar, Slavko Kurdija,
Samo Uhan, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder,
Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek..... 19

1.3 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2011/2:

• Svetovna raziskava vrednot (WVS – 3. val);

• SJM, Ogledalo javnega mnenja

Niko Toš, Brina Malnar, Slavko Kurdija, Mitja Hafner Fink,
Samo Uhan, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder,
Rebeka FalleZorman, Tina Vovk, Špela Zajšek..... 83

1.4 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2012/1:

- **Mednarodna družboslovna raziskava: ISSP, 2012, O družini in spolnih vlogah;**
- **Mednarodna povolilna raziskava (CSES);**
- **O nacionalni in mednarodni varnosti;**
- **SJM, Ogledalo javnega mnenja**

Slavko Kurdija, Brina Malnar, Niko Toš, Mitja Hafner Fink,
Samo Uhan, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder,
Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek..... 133

1.5 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2012/2:

- **Evropska družboslovna raziskava (ESS, 2012);**
- **SJM, Razumevanje preteklosti**

Slavko Kurdija, Brina Malnar, Niko Toš, Mitja Hafner Fink,
Samo Uhan, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder,
Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek..... 189

1.6 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2013/1:

- **Mednarodna družboslovna raziskava: ISSP, 2013, Nacionalne identitete;**
- **ISSP, 2014, Razumevanje vloge državljana;**
- **Ogledalo javnega mnenja, SJM 2013**

Mitja Hafner Fink, Niko Toš, Brina Malnar, Slavko Kurdija,
Samo Uhan, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder,
May Doušak, Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek 259

1.7 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2014/1:

- **Evropska družboslovna raziskava (ESS 2014), SJM 2014/1**
- **Ogledalo javnega mnenja, SJM 2014/1**

Slavko Kurdija, Brina Malnar, Niko Toš, Mitja Hafner Fink,
Samo Uhan, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder,
May Doušak, Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek315

1.8 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2015/1:

- **Mednarodna družboslovna raziskava: ISSP, 2015, Stališča do dela;**
- **ISSP 2016, Stališča do vloge države;**
- **Stališča do nacionalne in mednarodne varnosti;**
- **SJM, Ogledalo javnega mnenja**

Mitja Hafner Fink, Brina Malnar, Niko Toš, Slavko Kurdija, Samo Uhan, Karl H. Mueller, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder, May Doušak, Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek 389

1.9 SLOVENSKO JAVNO MNENJE SJM 2016/1:

- **Raziskava o odnosu delo-družina;**
- **Stališča Slovencev o družinski problematiki in potrebah družin;**
- **Raziskava stališč o cepljenju**
- **Ogledalo javnega mnenja, SJM 2016/1**

Slavko Kurdija, Mitja Hafner Fink, Miroslav Stanojevič, Brina Malnar, Niko Toš, Klement Podnar, Samo Uhan, Karl H. Mueller, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder, May Doušak, Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek 447

1.10 SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2016/2:

Evropska družboslovna raziskava (ESS, 2016)

Slavko Kurdija, Brina Malnar, Niko Toš, Mitja Hafner Fink, Samo Uhan, Karl H. Müller, Vlado Miheljak, Ivan Bernik, Živa Broder, May Doušak, Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek 507

DRUGI DEL

VREDNOTNE ORIENTACIJE SLOVENCEV – IN NJIHOVO SPREMINJANJE

2.1 VREDNOTENJE SOCIALIZMA IN KAPITALIZMA MED SLOVENCİ – 1991/2011

Veljko Rus, Niko Toš 511

2.2 PRESEKI SKOZI VREDNOTNE ORIENTACIJE SLOVENCEV IN NJIHOVO SPREMINJANJE

Niko Toš 531

TRETJI DEL

PETDESET LET RAZISKAV SLOVENSKO
JAVNO MNENJE SJM 1968–2016

3.1 SOCIOLOŠKO EMPIRIČNO RAZISKOVANJE V SLOVENIJI Beležke raziskovalca – udeleženca (1956–2016)	
Niko Toš	543
3.2 PROGRAM SJM 1968-2016 Poskus vsebinske, methodske in časovne uvrstitve raziskav SJM	
Špela Zajšek	557
3.3 Pregled vsebin in mest vprašanj v vprašalnikih SJM 1968–2016 in pregled ponavljanja vprašanj	
Sergio Švara.....	569
3.4 RECENZIJI	
red. prof. dr. Slavka Splichala in izr. prof. dr. Hajdeje Iglič.....	573
3.5 PRILOGA: Preglednica 1 PREGLED RAZISKAV SJM 1968-2016	577

POL STOLETJA RAZVOJA SLOVENSKE (EMPIRIČNE) SOCIOLOGIJE

Vrednote v prehodu – desetič, predgovor

Družboslovna akademska skupnost v zadnjih letih obeležuje visoke obletnice – 50 let delovanja in razvoja. Najprej je bil leta 1959 ustanovljen Inštitut za sociologijo in filozofijo (ISF) na Univerzi v Ljubljani, nato je bil na pobudo raziskovalcev z ISF ustanovljen Oddelek za sociologijo na Filozofski fakulteti (OS FF, 1960) in leto kasneje Visoka šola za politične vede (VŠPV, 1961); potem je prišlo do ustanovitve Slovenskega sociološkega društva (SSD, 1965) in kot naravni iztek notranjega akademskega razvoja na VŠPV je nastala prva raziskovalna enota te visoke šole: Center za raziskovanje javnega mnenja (CJM, 1966). Sledil je buren razvoj družboslovja, še posebej sociologije, ki je kljub spreminjajočim se zunanjim okoliščinam doseglo visoko raven znanstvene, pedagoške in raziskovalne artikulacije, kot se izraža v današnji Fakulteti za družbene vede ter socioloških študijih na FF v Ljubljani in Mariboru. Znotraj teh razvojnih pobud se je kot temeljna empirična raziskava izoblikovala in skozi pet desetletij razvijala tudi raziskava Slovensko javno mnenje (SJM, 1968).

Raziskovalci, ki smo v tem razvojnem poteku, od začetka pred 60 leti do danes, delovali in ga snovali, ga seveda želimo tudi dokumentirati in ovrednotiti. V okviru tega prizadevanja so potekale počastitvene razprave in zapisi¹, enakemu namenu pa je posvečena tudi vrsta publikacij Vrednote v prehodu (VP), katerih prva obsežna knjiga je izšla leta 1997, ta, ki je pred vami, Vrednote v prehodu X., pa slabi dve desetletji kasneje.

Zbirka knjig Vrednote v prehodu I.–X. je popoln dokumentarni pregled vsebin in rezultatov raziskav, opravljenih v okviru projekta Slovensko javno mnenje v obdobju 1968–2016. Več razlogov govori v prid take dokumentarne knjižne serije. Najprej so v njej objavljeni standardizirani vprašalniki in rezultati spraševanja na temelju družboslovnih anket, s katerimi smo zajeli reprezentativne vzorce polnoletnih prebivalcev Slovenije. Take objave predstavljajo svojevrstne,

1. Te obletnice in razvoj sociologije v tem obdobju dokumentirajo: Zbornik socioloških razprav ob 50-letnici Oddelka za sociologijo FF UL, Ljubljana, 2010, 463 str.; 50 let znanosti o družbi, Fakulteta za družbene vede UL, Založba FDV, Ljubljana, 2011, 134 str.; Raziskovanje družbe z družboslovno anketo, Tematska številka Teorije in prakse ob 50-letnici CJM, Ljubljana, september 2016, 262 str.; Mlinar Z., Kakšno sociologijo? Za kakšno družbo? Prispevki in izzivi sociologije na Slovenskem, FDV, SAZU, Ljubljana, 2016 – pred izidom; v pripravi je tudi priložnostna tematska številka Družboslovnih razprav.

izvirne avtorske zapise družbenega ozračja, socialnih razmer ter položajev posameznikov in skupin v njih, njihovih hotenj, pogledov, verovanj in vrednotenj. In vse to je ujeto skozi raziskovalčev »objektiv«, torej ob njegovi težnji objektivne odsliskave družbenih pojavov v časovnih presekih in v njihovem medčasovnem spreminjanju.

V tej zbirki knjig je zbrano in urejeno obilje zaznav, ki so izraz pripravljenosti, sodelovanja in darežljivosti 125.041 naključno (vzorčno) izbranih sogovornikov, ki so se odzivali na dolga sosledja vprašanj, izoblikovanih v vprašalnikih. Posamezen spraševanec je tako v povprečju v skupaj 82 obsežnih terenskih raziskavah odgovoril na 350 in več vprašanj, ki smo jih raziskovalci zasnovali kot prevzemnike individualnih zaznav, pojavov, stanj in odnosov, kot jih opažajo, čutijo in vrednotijo ti izbrani posamezniki. V tej dokumentarni seriji so v izvirni obliki objavljeni vsi vprašalni stavki, vsa uporabljena merila in vsi pridobljeni odgovori – torej celotni rezultati raziskav. V gradivu je tako zaokroženo predstavljeno 50-letno raziskovanje v okviru programa Slovenskega javnega mnenja in z njim posredovan petdesetletni razvoj slovenske družbe, pač v meri in spoznavnem dometu, kot ju takšna raziskovanja dopuščajo.

Zbirka Vrednote v prehodu je prvenstveno namenjena dokumentiranju izvirnega (primarnega) empiričnega gradiva raziskav SJM 1968–2016. Temu cilju so v celoti posvečene knjige VP I.–IV. in VP X. Dodaten smisel publikacij pa daje primerjalno prikazovanje rezultatov raziskav SJM v tem obdobju – v meri, v kakršni je program SJM odpiral možnosti primerjalne analize. Ta je za prvo obdobje (SJM68–SJM90) omejena na prikazovanje in vrednotenje medčasovnih sprememb. V drugem obdobju, po letu 1990, pa so možnosti primerjalnega prikazovanja močno razširjene v smeri medkulturnih in hkrati medčasovnih primerjalnih analiz v širokem evropskem in svetovnem prostoru. Možnosti za medkulturno primerjalno raziskovanje se so odprle z vključitvijo projekta SJM v vse temeljne mednarodne primerjalne programe. V knjižni zbirki se to pokaže v knjigah: Vrednote v prehodu V. (Evropska družboslovna raziskava), Vrednote v prehodu VI. (Svetovna in Evropska raziskava vrednot), Vrednote v prehodu VII. (Mednarodna družboslovna primerjalna raziskava) in v knjigi Vrednote v prehodu VIII. (Srednje- in vzhodnoevropske primerjalne raziskave in projekti); knjiga Vrednote v prehodu IX. dokumentira dva pomembna kompleksna projekta CJM iz obdobja 70. let (Mednarodne migracije Slovencev) in 80. let (t. i. Razredna bit oz. Raziskava socialne strukture jugoslovanskih družb).

* * *

Program Slovensko javno mnenje je zasnovala in vodila skupina raziskovalcev iz prve generacije slovenskih družboslovcev, sociologov – in jo vodila skoraj pet desetletij. V skupini utemeljiteljev SJM so delovali: Peter Klinar, Boštjan Markič, Cveto Trampuž, Zdenko Mlinar, Zdravko Roter, Niko Toš ... Njihovo dolgoletno

povezano delovanje na programu SJM je z leti pridobilo status slovenske empirične družboslovne infrastrukture.

Longitudinalni program SJM je prispeval k empiričnemu utemeljevanju vrste družboslovnih disciplin in smeri, med njimi: sociologije religije, prostorske sociologije, politične sociologije, sociološke obravnave socialne strukture, stratifikacije, mobilnosti in migracij, komunikologije, obramboslovja itd. S programom SJM smo se v 90. letih, po osamosvojitvi Slovenije, vključili v vse mednarodne sociološke (družboslovne) empirične raziskovalne programe (ISSP, WVS, EVS, ESS idr). Longitudinalni raziskovalni program SJM (1968–2016) in njegovo mednarodno raziskovalno razsežje (1991–2016) sta v evropskem družboslovnem okolju ocenjena kot izjemna; v celoti sta dokumentirana in dostopna v domačem in mednarodnih družboslovnih arhivskih središčih.

Spoznavni prispevek programa SJM. Lahko se vprašamo, kakšen je spoznavni prispevek programa SJM in kako se je razvijal². Program SJM, najprej na videz politično podprt kot »instrument za ugotavljanje socialističnega javnega mnenja«, že na samem začetku (SJM 1969) – in nato vseskozi – razkriva družbeno stanja, vrednotenja in počutja ljudi, ki se bistveno razlikujejo od politično želenih, deklariranih stanj. Te razlike so se pokazale v razumevanju ustavnih postulatov o omejevanju zasebne lastnine, o udeležbi ljudi v sistemu upravljanja (samoupravljanje), o temeljnih reguliranju odnosov med narodi in republikami ter o »monolitni« zasnovi političnega sistema. Raziskava SJM je vseskozi – in vedno znova – razkrivala, da je dejanska udeležba ljudi v sistemu upravljanja majhna, da prevladajo kritični, odklonilni pogledi na omejevanje lastnine na obdelovalno zemljo (agromaksimum) in na omejevanje zasebne proizvodne dejavnosti na število zaposlenih, da se postulat »bratstvo in enotnost« vse bolj izraža kot kritični pogled na politično in ekonomsko bistvo jugoslovanskega federalizma, in končno, da se vse bolj uveljavlja kritični pogled na vlogo Zveze komunistov kot edine politične sile v sistemu. Če je za sociološko analizo razmer v jugoslovanskem političnem sistemu veljalo, da je gradila na kritični teoriji družbe, je za empirično raziskavo, ki se je razvijala kot prevladujoča oblika sociološke spoznavne dejavnosti – in še posebej za SJM – značilno, da se je oblikovala kot družbenokritična empirična družboslovna raziskava. In te kritične zaznave in odkritja, ki jih je prinašala raziskava SJM in jih prinašala v javno zavest, je bilo treba preprečevati. »Ogledalo, ki ne kaže zelene slike, je treba razbiti.« Podobni programi v drugih družboslovnih središčih Jugoslavije (v Beogradu, Zagrebu ...) so bili prav tako izpostavljeni političnim pritiskom, vendar je bil projekt SJM »edini, ki pod temi pritiski ni klonil«

2. Pri tem se opiram na svoj tekst Pogledi na poti razvoja slovenske empirične sociologije, objavljen v Mlinar Z., 2016, Kakšna sociologija? Za kakšno družbo? Prispevki in izzivi sociologije na Slovenskem, SAZU, FDV, Ljubljana in na Pogovor z Nikom Tošem ..., Teorija in praksa, Ljubljana, 2016, str. 9–41.

in ki se je nadalje razvijal in uveljavil kot nosilni člen ljubljanske družbenokritične empirične sociološke šole. In tudi glede na take, četudi odbojne politične odzive, lahko sklepamo, da so spoznanja iz raziskav SJM učinkovala.

V 80. letih, s poglobljanjem družbene krize, se je družbeni in tudi politični prostor odprl: raziskava SJM se je s svojimi »razkritji« pridružila civilnodružbenim gibanjem, nakazovala je smisel in upravičenost alternativnih lastninskih oblik, novo razumevanje pomena pluralizma političnih akterjev, kritične poglede na jugoslovanski federalizem; prebujala se je zavest o identiteti (suverenosti) naroda – in končno – spoznane so bile možnosti in nuja njegove osamosvojitve. Če že ne vseskozi, pa zanesljivo v 80. letih raziskava SJM deluje s svojimi spoznanji v javnosti, skladno s paradigmo »javne sociologije«.

Raziskava SJM je tako prispevala k razkrivanju bistvenih teženj (zakonitosti) družbenega razvoja v 70. in 80. letih. In vendar vsa nakopičena kritika ni zadevala prvenstveno socialistične družbene strukture (družbena lastnina, participacija) in njenih vrednotnih osnov (enakost, pravičnost itd.), temveč je bila usmerjena v njeno izboljševanje. Šele zaostrena družbena kriza je privedla do (večinske) presoje o izstopu iz federacije in o samostojnosti. Na točki systemskega preloma vrednote starega sistema (socializma) niso bile (pretežno) zavrnjene in vrednote novega (kapitalizem) niso bile (pretežno) sprejete. Danes so vrednotne prvine socializma (vse bolj) ocenjevane pozitivno in vrednotne prvine kapitalizma vse bolj negativno. O tem priča vrsta raziskav, opravljenih v obdobju 1991–2016. In vendar je večina prebivalcev Slovenije že na točki prehoda pritrčila tržnemu gospodarstvu, a se hkrati izrekla za ohranitev in krepitev socialne države. V drugih vzhodno- in srednjeevropskih državah je bil systemski prehod izrazitejši in ostrejši. Slovenci pa nismo hoteli niti z levico »nazaj« v socializem niti z desnico »naprej« v kapitalizem. In v tem nekateri vidijo slovenski paradoks, ki – prej kot to – izraža veliko zrelost presoj ljudi. Tretja, naj je še tako fiktivna, je bila ob systemskem prehodu, v razumevanju ljudi, edina prava pot.

Ugotovitvam iz slovenskih (SJM) in mednarodno primerjalnih raziskav (EVS, WVS) na točki prehoda (1988–1992) pritrjujejo ugotovitve iz raziskav, opravljenih v desetletju po tem. Na njih je utemeljena Inglehartova kompleksna vrednotna analiza, ki vključuje tudi rezultate raziskav iz Slovenije. Na njegovem Vrednotnem atlasu sveta, ki umešča države na »razsežjih« sekularno – tradicionalno in materialistično – postmaterialistično, se Slovenija ne uvršča v okolje vzhodnoevropskih postkomunističnih držav, temveč pretežno med zahodnoevropske. Takrat sva se z V. Rusom (2005) spraševala, čemu kaže to pripisati: ali stoletjem življenja v Avstro-Ogrski, ali zgodnji (1948) ostri prekinitvi vezi s sovjetskim komunizmom, ali predvsem dejstvu, da smo v zadnjih desetletjih razvili svojevrsten model samoupravno-tržnega socializma. Najverjetneje vsemu trojemu skupaj.

Dobri dve desetletji po prehodu, v sredini dvajsetih, beležimo nov prelom: uveljavljanje oz. prevladovanje neoliberalnih kapitalsko-tržnih ureditev izpodriva temelje socialne države in njene družbenosti. Vse raziskave, opravljene v tem obdobju, kažejo, da v predstavah ljudi še vedno močno prevlada njena družbena, socialna vloga, ki pa v praksi usiha. To se izraža v naraščajočem nezaupanju in ostri kritiki nosilcev institucionalnega sistema. Vse manj – in mnogo manj kot ob prvem prehodu, v začetku 90. let, zaupajo politikom, politiki; očitna je erozija libertarnih vrednot. In v kritiki sistema se vse bolj približujemo oz. celo prednjačimo pred vzhodno- in srednjeevropskimi državami, ki jim (domnevno) nikoli nismo pripadali. In karavana gre naprej.

Program Slovensko javno mnenje zajema pet desetletij v razvoju slovenske družbe, kar v življenju naroda, družbe sicer ne pomeni veliko, pretečena desetletja v razvoju slovenske družbe, v času, ko si oblikuje svojo družbeno in nacionalno identiteto in si izbira samostojno pot svojega preživetja in razvoja, pa pomeni veliko. In niz socioloških raziskav, opravljenih v okviru programa Slovensko javno mnenje, pomeni v nacionalnem, regionalnem in evropskem kontekstu pomemben dokument o tem razvoju. Za spoznavanje oz. raziskovanje tega razvojnega obdobja je ta dokument vsaj tako pomemben kot drugi dokumentarni viri, ki jih obdelujejo in analizirajo zgodovinarji, ki se ukvarjajo z novejšo politično zgodovino Slovenije³.

* * *

V predgovoru tretje knjige VP je zapisano, da gradiva, zbrana v zbirki Vrednote v prehodu, niso namenjena le zvedavemu, ampak predvsem poučenemu bralcu. Za njihovo uporabo je nujno poznavanje logike, metod in tehnike raziskovanja družbenih pojavov in procesov – in seveda ustrezna teoretska poučenost. Izobilje posamičnih podatkov, prikazanih v tej zbirki knjig (z le skromnimi označbami metodoloških okvirov), bo ostalo bralcu brez znanja in lastnih zamisli ter domišljije in kritičnosti težje dosegljivo ali celo nedostopno. Ostalo bo zgolj raztreseno zrnje, zgolj razpršene posamične oznake, ki se ne bodo zlivale v prepoznavne celote, v predstave o strukturah in procesih, o interesih in hotenjih, o vrednotenjih, pa tudi o stanjih in odnosih, kot jih izražajo ljudje v Sloveniji v določenem časovnem preseku. Metodološko in teoretsko usposobljenim raziskovalcem s sociološko imaginacijo pa se ponuja možnost za lastno analizo empiričnega gradiva. Ta knjižni projekt torej ni samozadosten, saj terja zavzetega bralca – raziskovalca, ki ga le usmerja k iskanju in spodbuja k poglobljeni analizi izbranih vidikov slovenske družbe.

3. Posvetovanje o pomenu raziskav SJM v organizaciji Inštituta za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2015. Posvet je potrdil izjemen pomen rezultatov programa SJM za zgodovinsko proučevanje.

Knjiga Vrednote v prehodu X. zaokroža predstavitev podatkovne zbirke še z zapisi devetih terenskih raziskav SJM, opravljenih v obdobju 2010–2016. Vprašalniki teh raziskav so vključevali dvanajst mednarodnih primerjalnih projektov (ISSP 7, ESS 3, WVS 1, CSES 1) in sedem letnih nacionalnih projektov SJM. Tematske značilnosti in izsledki teh raziskav so prikazani v uvodnem sestavku. Sicer pa je v njem poudarjeno razumevanje vloge države in njene družbenosti, prikazuje pa tudi spreminjajoče se vrednotenje socializma – kapitalizma. Temeljno vsebino knjige pa predstavljajo popolni podatkovni zapisi vseh devetih – v tem času opravljenih raziskavah.

V drugem delu te knjige so zbrani zapisi, ki pojasnjujejo potek empiričnega raziskovanja v Sloveniji (Beležke raziskovalca – udeleženca), tisti, ki uvrstijo vseh 82 terenskih raziskav SJM glede na njihove tematske, metodološke in časovne značilnosti in ki nakažejo alternativne dostope do tematik in podatkov SJM.

* * *

Za ureditev knjige *Vrednote v prehodu X.* so zaslužni vsi raziskovalci in sodelavci pri projektu SJM, ki so zapisani kot soavtorji, med njimi posebej sodelavke CJM gospe Ivana Kecman, poslovna sekretarka centra, Špela Zajšek in mag. Tina Vovk. Njim velja posebna zahvala. Zahvala velja tudi oblikovalki te – in vseh devet knjig pred tem (VP I.–X.), gospe Poloni Mesec Kurdija, in gospodu Francu Toriju, tiskarju, ki je vseh deset obsežnih knjig skrbno »materializiral«.

Kamnik, 16. 11.2016

Niko Toš

Izbrani viri

- Tri raziskave javnega mnenja ob spreminjanju zvezne in slovenske ustave, v: N. Toš idr., Slovenski utrip, FSPN, Ljubljana, 1989, 383 str.
- Dozorevanje slovenske samozavesti, Dokumenti SJM, Ljubljana, 1995, 176 str.
- Rus, V., Toš, N., Vrednote Slovencev in Evropejcev. Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja, Dokumenti SJM, Ljubljana, 2005, 461 str.
- Toš, N., Müller, K. H., Primerjalno družboslovje, Dokumenti SJM, Ljubljana, 2011, 444 str.
- Rus, V., Toš, N., Vrednotne orientacije v Sloveniji v prelomu tisočletja: sociološki preseki. V: ŠTIH, Peter (ur.). *Dvajset let slovenske državnosti: prispevki s posveta na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, 16. decembra 2011*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2013, str. 106–145, tabele, graf. prikazi.
- Pogovor z Nikom Tošem, sociologom, ki so ga vodili I. Bernik, V. Miheljak in M. Hafner Fink, Teorija in praksa, letnik LIII, posebna številka, raziskovanje z družboslovno anketo, Ljubljana, 2016, str. 9–41.

- Toš, N., 2016, Pogledi na poti razvoja slovenske empirične sociologije, v: Mlinar Z., 2016, Kakšna sociologija? Za kakšno družbo? Prispevki in izzivi sociologije na Slovenskem, SAZU, FDV, Ljubljana.
- Mlinar, Z., 2016, Kakšna sociologija? Za kakšno družbo? Prispevki in izzivi sociologije na Slovenskem, SAZU, FDV, Ljubljana.
- Pogovor z Nikom Tošem ..., Posebna številka Teorije in prakse, Raziskovanje družbe z družboslovno anketo, Ljubljana, 2016, str. 9–41.

PRVI DEL

SLOVENSKO
JAVNO MNENJE
2010–2016

**Vprašalniki in rezultati raziskav
SJM 2010-2016**

1.1

SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2010

• Evropska družboslovna raziskava, ESS 2010

Slavko Kurdija, Brina Malnar, Niko Toš, Mitja Hafner Fink,
Samo Uhan, Ivan Bernik, Vlado Miheljčak, Tina Vovk,
Rebeka Falle Zorman, Živa Broder

Povzetek:

V petem delu knjige je prikazan sumarnik ESS 2010. Dokument omogoča popoln vpogled v standardizirano osnovo zbiranja podatkov (vprašalnik) in sumarne rezultate meritev, opravljene na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Slovenije. Objava na tem mestu zaokroža dokumentacijo ESS; sumarniki iz predhodnih valov ESS (2002/2004/2006/2008) so objavljeni v knjigah Vrednote v prehodu III. in IV.

Vključene raziskave in naročnik:

- Evropska družboslovna raziskava, ESS 2010 (5. val), nacionalni nacionalni raziskovalni program, ARRS

Raziskavo je izvedel: CJMMK, IDV FDV

Osnovna vsebina projekta:

Spremljanje medijev: televizije, radia, časopisov; uporaba interneta; zaupanje ljudem; pripravljenost pomagati drugim; vprašanja o vladi in politiki: zanimanje za politiko, zapletenost politike, ustvarjanje mnenja o političnih vprašanjih; zaupanje političnim ustanovam; udeležba na volitvah; katero stranko je volil na zadnjih volitvah; oblike politične participacije; kateri stranki je blizu; v kateri stranki je član; odnos do leve in desne; zadovoljstvo z življenjem, gospodarskim stanjem, vlado, delovanjem demokracije, šolstvom in zdravstvom v Sloveniji; poenotenje Evropske unije; anketirančev odnos do priseljencev s podobnim oz. različnim narodnostnim izvorom kot ga ima večina prebivalcev Slovenije ter iz revnejših držav zunaj Evrope; vpliv priseljencev na gospodarstvo, kulturo in kvaliteto življe-

nja; sreča, druženje s prijatelji, občutek varnosti v domači soseski ter skrb zaradi možnosti vloma ali nasilnega napada; verjetnost terorističnega napada; ocena zdravja, vernost in obiskovanje verskih obredov; državljanstvo; narodnostni izvor staršev; vprašanja o samostojnem življenju, zakonskem stanu ter številu otrok in vnukov; vprašanja o vlogi in delovanju socialne države, kako obdavčiti različno visoke dohodke; vprašanja o odnosih med generacijami in o tem kako razumemo starost in mladost; diskriminacija starejših oz. mlajših; povezanost generacij znotraj družine; vprašanja o članih anketirančevega gospodinjstva: število članov, spol, starost in sorodstvena sestava; izobrazba, zaposlitveni status anketiranca in partnerja; višina dohodkov gospodinjstva; izobrazba in poklic staršev; ukvarjanje s športom; vrednote: kateri od opisov različnih ljudi mu je podoben.

Vprašalnik, vzorec, izvedba:

Raziskava je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu (N=2250) prebivalcev Republike Slovenije, starejših od 15 let; realizacija (N=1403); standardizirani vprašalnik; računalniško podprto anketiranje (CAPI).

Čas izvedbe:

Raziskava je potekala v času od oktobra 2010 do februarja 2011 ob sodelovanju 58 anketarjev v 150 krajevnih okoljih v Sloveniji.

Datoteka

ESS 2010, deponirana v ADP, IDV FDV

Opomba:

Šifrirna knjiga z rezultati ESS 2010 je objavljena v Toš, N. (2012), Vrednote v prehodu V., str. 467-557.

1.2

SLOVENSKO JAVNO MNENJE 2011/1

- Mednarodna družboslovna raziskava: ISSP 2010, Stališča do okolja;
- ISSP 2011, Stališča do zdravja in zdravstva;
- Raziskava o odnosu delo-družina;
- Raziskava o psihičnem nasilju na delovnem mestu

Mitja Hafner Fink, Niko Toš, Brina Malnar, Slavko Kurdija, Samo Uhan, Vlado Mihelj, Ivan Bernik, Živa Broder, Rebeka Falle Zorman, Tina Vovk, Špela Zajšek

Povzetek:

To poglavje vsebuje popoln pregled raziskave SJM 2011/1, ki je potekala v pomladnem obdobju kot terenska raziskava na temelju standardiziranega vprašalnika, ki zajema štiri problemske sklope. Dva od teh sta povezana z mednarodno raziskavo ISSP (okolje, zdravje) in sta ponovitvi tematik iz predhodnih raziskav (Vrednote v prehodu VII., Stališča do okolja, str. 166–207; Stališča do zdravja in zdravstvenega varstva, str. 772–839), preostala dva pa sta nacionalno zaokroženi raziskavi problema odnosa med delom in družino oz. mobing na delovnem mestu.

Vključene raziskave in naročniki:

- Mednarodna družboslovna raziskava ISSP 2010, Stališča do okolja; nacionalni raziskovalni program, ARRS;
- Mednarodna družboslovna raziskava ISSP 2011, Stališča do zdravja in zdravstva, nacionalni raziskovalni program, ARRS;
- Raziskava o odnosu delo-družina, naročnik: Center za proučevanje organizacij in človeških virov, IDV FDV;
- Raziskava o psihičnem nasilju na delovnem mestu, naročnik: Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa, UKC Ljubljana.

Terensko raziskavo je izvedel: CJMMK, IDV FDV.

Osnovna vsebina projekta:

Vsebino določajo problemski bloki, in sicer:

- ISSP, Stališča do okolja: ocena družbeno žgočih problemov in prioritete njihovega reševanja; odgovornost vlade; vidiki in pogledi na onesnaževanje okolja; zaupanje v znanost; ocene reševanja okoljskih problemov v prihodnosti; posebej odnos do onesnaževanja zraka zaradi prometa, industrije; onesnaževanje s pesticidi; onesnaževanje voda; zbiranje odpadkov; ekološka izbira v prehranjevanju, prometu, ogrevanju; itd.;
- ISSP, Stališča do zdravja in zdravstva: enakost in zdravstvena oskrba; ocena delovanja zdravstvenega sistema; pogledi na zdravstvo; vključenost v zdravstvene programe; pogledi in praksa alternativne medicine; zaupanje v zdravstvo in zdravnike; kadilske navade;
- Delo-družina: delovna in družinska situacija; zadovoljstvo z delom in družino; delo in vrednote; itd.;
- Mobing: indikatorji psihičnega nasilja v delovni situaciji; osebna zaznava, zaznava v delovnem okolju; itd.

Vprašalnik, vzorec, izvedba:

Štiridelni standardizirani vprašalnik. Raziskava je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu (N = 1800) polnoletnih prebivalcev Republike Slovenije. Vprašalnik je bil realiziran (N = 1082).

Čas izvedbe:

Raziskava je potekala v času od 9. 3. do 15. 6. 2011 ob sodelovanju 52 anketarjev v 150 anketnih okoliših v Sloveniji.

Datoteka:

SJM 2011/1, deponirana v ADP (ADP - IDNo: SJM112), IDV FDV

